

Araştırmacılar için İstatistik

Gülşah BAŞOL

3. Baskı

Prof. Dr. Gülşah BAŞOL

ARAŞTIRMACILAR İÇİN İSTATİSTİK

ISBN 978-605-241-967-0

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Aralık 2019, Ankara

3. Baskı: Ekim 2022, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler

Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. Gülşah BAŞOL

1972 yılında Yozgat'ta doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamladı. 1989-1993 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme lisans programını tamamladı. 1994 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi kadrosunda YÖK burslusu olarak yurtdışında yüksek lisans ve doktora öğrenimi görmeye hak kazandı. 1995 yılında Virginia Old Dominion University'de Counseling programında yüksek lisansa başladı. 1996 yılında yatay geçişle geldiği Ohio University, College of Education, Department of Educational Studies, Educational Research and Evaluation programında 1997 yılında yüksek lisans ve 2003 yılında doktora programını tamamladı. 2004 yılında yurda dönüş yaparak Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Anabilim dalında Yardımcı Doçent olarak göreve başladı. 2011 yılında aynı alanda Doçent unvanını, 2016'da Profesör unvanını alan Gülşah Başol Ölçme ve Değerlendirme anabilim dalı başkanı olarak çalışmalarına devam etmektedir.

İletişim:

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı
60100 TOKAT

Tel : (0356)2521616-3640

Faks : (0356)212-1746

İsteme Adresi: gulsah.basol@gmail.com
gulsah.basol@gop.edu.tr

ÖN SÖZ

Bu kitabın amacı araştırma yaparken sıklıkla ihtiyaç duyulan istatistiksel yöntem ve teknikleri özetlemektedir. Her analiz için hangi durumlarda kullanıldığı, sayıtlarının neler olduğu, teorik olarak nasıl hesaplandığı, sonuçların nasıl yorumlandığı ve SPSS uygulamalarının nasıl yapıldığına yer verilmiştir.

Analiz yaparken birbirinin alternatifi olan çok sayıda test olduğunu göreceksiniz. Bununla birlikte, pek çok test arasından en uygun olanı seçmek önemli bir karardır. Kitapta sunulan örnek ve açıklamalarla okuyucunun hangi durumda hangi testi kullanması gerektiği konusunda öngörü kazanması hedeflenmiştir.

İstatistik bilmediğimiz her konu kadar zordur. Ancak bilgi ve tecrübemiz arttıkça zor diye bir şey olmadığını görürüz. Bu kitapla istatistiği kolaylaştırmak ve onu okuyucunun hizmetine sunmak amaçlanmıştır. Kitapta, bir araştırmacının bilimsel araştırma yöntemleri ve istatistik konusunda ihtiyaç duyacağı bilgiler, düzenli bir biçimde, mantıksal akışında sunulmaya çalışılmıştır. Öncelikle istatistiğin tanımı, türleri ve temel kavramlarına, bilimsel araştırmanın konusu olan ancak araştırma sonuçlarını doğrudan etkileyen örnekleme yöntemlerine, ölçek türlerine, istatistiğin nasıl yanlış kullanılabilirdiğine veya yorumlanabilirdiğine yer verilmiştir. Ardından betimsel istatistikler ve istatistiklerin görsel olarak ifade edilmesi konuları ele alınmıştır. İstatistiksel teknikleri kullanmadan önce sınanması gereken temel sayıtlar ve bu sayıtların hipotez testi ile test edilmesi ve görsel olarak ortaya konması gerekir. Kitapta parametrik testlerin temel sayıtları ve her birinin nasıl test edileceği özetlenmiştir. Analiz olarak; oran ve ortalama farkı için z testleri, t testleri, ANOVA, korelasyon, regresyon ve bu testlerin parametrik olmayan alternatifleri ve faktör analizine uygulamalı örnekleriyle yer verilmiştir. Bunlardan bağımsız ve bağımlı gruplar t testleri, çoklu regresyon, ANOVA ve Faktör analizinin APA 6.0'ya uygun rapor edilişi örnekler üzerinden gösterilmiştir. Her bölümde yer alan performans görevleri, bölüm sonlarında sunulan alıştırma problemleri ile öğrencilerin istatistik konusunda uygulamaya dönük deneyimler kazanması hedeflenmiştir. Uzun yılların emeği neticesinde ortaya çıkan bu kitabın, bilime katkı sağlamak için çaba gösteren tüm araştırmacılara ulaşmasını temenni ediyorum.

Kızlarım Aşlışah ve Aydanur'a, kitabı Türkçe dil ve anlatım kurallarına uygunluğu bakımından okuyup değerlendirdikleri için teşekkür ederim. Senelerdir derslerde sordukları sorularla istatistiğin nasıl öğretilmesi gerektiği konusunda ufkumu genişleten çok sevdiğim öğrencilerimin desteği olmadan bu kitap mümkün olmazdı. Her birine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Prof. Dr. Gülşah Başol

Aralık, 2019

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖN SÖZ

Bir yıl dolmadan ikinci baskıyı yapmanın heyecanını yaşıyoruz. Bu süreçte kitabımı edinen, akademik çalışmalarında veya derslerinde kullanan herkese teşekkürü bir borç bilirim. Okuyucunun istatistikle tanışma serüvenini daha verimli kılmak adına bu kitabın katkısı olduysa ne mutlu...

Kullanıcılara uygulama yapma olanağı sağlamak için arka kapakta sunulan veri linkinden kitabın içeriğinde kullanılan veri setlerini indirmeniz hala mümkün. Pek çok analizin APA formatında tablollaştırılması ve yorumlanması konusunda okuyuculardan oldukça olumlu dönütler aldım. Halen aktif olan YouTube kanalına talepler doğrultusunda yeni videolar eklemeye gayret ediyorum. Daha iyisine ulaşmak için öneri ve eleştirilere açık olduğumu belirtmek isterim.

İyiye ulaşmanın yolu pek tabii ki çalışmaktan geçiyor. COVID-19 pandemisi sürecinde zor şartlarda çalışmaya devam ediyoruz. Öğretmek benim için hep ileriye bakmak demek ve bunu yaparken kimseyi geride bırakmamaya dikkat etmeliyiz... Sonu olmayan bu tırmanışta yanımda olan genç yol arkadaşlarım, sevgili öğrencilerimle bir an önce yüz yüze eğitimde buluşmak temennisiyle...

canım
anneme ve babama

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
-------------	---

1. BÖLÜM

İSTATİSTİĞİN BİLİM TARİHİNDEKİ YERİ VE TEMEL KAVRAMLARI

Giriş.....	2
İstatistiğin Tanımı.....	2
İstatistiğin Kısa Tarihçesi.....	4
İstatistiğin Diğer Bilimler İçindeki Yeri	8
İstatistiğin Gelişimine Katkısı Olan Bilim Adamları	8
İstatistiğin Sosyal Bilimlerdeki Yeri ve Önemi	11
İstatistik Kaygısı.....	12
İstatistik Kaygısı ile Nasıl Başa Çıkmalı?	12
İstatistiklerin Manipülasyonu.....	13
İstatistiğin Hayatımızdaki Yeri	17
Araştırmacılar İçin İstatistik.....	18
Değişken ve Türleri	20
Ölçme, Ölçek ve Ölçeklerin Sınıflaması.....	23
Hata Terimi ve Hata Miktarının Ölçümü	25
Özet	26
Bölüm I- Alıştırmalar	27
Performans Görevi I.....	30

2. BÖLÜM

FREKANS DAĞILIMLARI GRAFİKLER VE BETİMSSEL İSTATİSTİKLER

Giriş.....	36
Ölçme Sonuçlarının Frekans Dağılımında Gösterilmesi	36
Nitel Verilerin Frekans Dağılımıyla Gösterilmesi.....	36
Nicel Verilerin Frekans Dağılımıyla Gösterilmesi	38
Grafikler	41
Histogram.....	41
Sütun Grafiği.....	42
Gövde Yaprak Grafiği	47
Kutu-Çizgi Grafiği.....	48

Saçılım Grafiği.....	50
Pasta Grafiği.....	51
izgi Grafiği.....	52
Dağılların İstatistiksel Yöntemlerle Betimlenmesi.....	53
Merkezi Eğilim Ölçüleri.....	53
Tepe Değer.....	54
Ortalama.....	54
Ortanca.....	56
Merkezi Dağılım Ölçüleri.....	58
Dizi Genişliği.....	58
Varyans.....	58
Standart Sapma.....	59
eyrek Sapma.....	64
Dağılların Değişkenliğinin Yorumlanması.....	66
Bağlı Değişkenlik.....	66
Normal Dağılım ve Dağılların Kayışlılığı.....	67
Ham Puanların Standart Puanlara evrilmesi.....	70
Standart Puanlar.....	70
z puanları.....	70
T puanları.....	71
Mutlak Başarı Oranı.....	72
Yüzdelik Puanlar.....	72
Çarpıklık ve Basıklık Katsayılarının Hesaplanması.....	74
Çarpıklık Katsayısı.....	74
Basıklık Katsayısı.....	75
Onluk Diziler.....	75
Özet.....	75
Bölüm II- Alıştırmalar.....	76
Performans Görevi II.....	77

3. BÖLÜM

OLASILIK

Giriş.....	79
Saymanın Üç Temel İlkesi.....	80
Eşleme Yoluyla Sayma.....	80
Toplama Yoluyla Sayma.....	80

Çarpma Yoluyla Sayma.....	80
Faktöriyel Kavramı.....	81
Sıralı Diziliş.....	81
Permütasyon ve Kombinasyon	82
Permütasyon (Sıralama).....	82
Dairesel Permütasyon.....	83
Tekrarlı Permütasyon.....	83
Kombinasyon (Seçme).....	83
Olasılık.....	84
Olasılığın Kısa Tarihçesi.....	85
Olasılığın Tanımı.....	87
Olasılığın Yasaları.....	88
Basit Olay.....	88
Bileşik Olay.....	88
Eşit Olasılıklı Olaylar	89
Ayrık Olay.....	89
Ayrık Olmayan Olaylar.....	90
Bağımsız ve Bağımlı Olaylar	90
Olasılık Aksiyomları	92
Toplama Kuralı	92
Çarpma Kuralı	92
Koşullu Olasılık	93
Olasılık Dağılımları.....	96
Kesikli Olasılık Dağılımları.....	96
Bernoulli Dağılımı	96
Binom Dağılımı	97
Poisson Dağılımı	101
Hipergeometrik Dağılım.....	104
Sürekli Olasılık Dağılımları.....	105
Üstel Dağılım	106
Standart Normal Dağılım.....	108
Örnekleme Hatası ve Normal Dağılımda Güven Aralıkları.....	114
Normal Dağılıma Yakınsamalar	115
Özet	115
Bölüm III-Alıştırmalar	115
Performans Görevi III.....	116

4. BÖLÜM

ANLAM ÇIKARICI İSTATİSTİKLER VE HİPOTEZ TESTLERİ

Giriş.....	118
Betimsel İstatistikler.....	118
Anlam Çıkarıcı İstatistikler.....	119
Betimsel İstatistikler ve Anlam Çıkarıcı İstatistikler Arasındaki Farklar	119
Hipotez Testi	121
Hipotez Testi Sonucunda Karar.....	122
Güven Aralıkları.....	124
Hipotez Testinin Olası Sonuçları.....	126
Birinci Tip Hata.....	128
İkinci Tip Hata.....	128
Anlamlılık Düzeyi.....	129
İstatistiksel Güç	129
İstatistiksel Güce Etki Eden Faktörler: Dayanıklılık Analizleri	130
Alfa Değerinin Tespit Edilmesi.....	132
Yüksek İstatistik Güç mü Orta Düzeyde Etki Derecesi mi?.....	133
Test Seçiminde İstatistiksel Güç ve Birinci Tip Hatanın Rolü.....	135
Etki Derecesi	135
Parametrik Testler İçin Örneklem Büyüklüğü	140
Özet	147
Bölüm IV-Alıştırmalar.....	147
Performans Görevi IV.....	150

5. BÖLÜM

SAYILTI LARIN TEST EDİLMESİ

Giriş.....	152
Parametrik Testlerin Sayıltıları.....	152
Gözlemlerin Bağımsızlığı.....	152
Normallik	153
Normalliğın Görsel Araçlarla Kontrolü	153
Normalliğın Test Edilmesi.....	159
Veri Dönüşümü Teknikleri ve Çeşitli Etkileri	161
Varyansların Homojenliğı.....	164
Varyansların Homojenliğinin Test Edilmesi.....	164
Hartley'in Testi	164

Levene'in F Testi	165
Brown-Forsythe Testi.....	165
Bartlett Testi.....	166
İki Bağımlı Örneklem İçin Varyansların Homojenliğinin Testi.....	166
Doğrusallık.....	167
Çoklu Bağlantısızlık	168
Kovaryans Matrisinin Eşitliği	168
Homoscedasticity - Heterocasticity	168
Testlerin Sınıflaması	169
Dayanıklılık Test	169
Liberal Test.....	169
Tutucu Test.....	169
Özet	170
Bölüm V-Alıştırmalar	170
Performans Görevi V	171

6. BÖLÜM

KORELASYON

Giriş.....	174
Saçılım Grafiğinde Korelasyon	174
Korelasyon ve Kovaryans İlişkisi	176
Galton, Pearson ve Korelasyon.....	177
Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı.....	178
Korelasyonun Görsel Olarak İfade Edilmesi.....	181
Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonun Sayıltıları	185
Kısmi (Parçalı) Korelasyon	189
Yarı Kısmi (Yarı Parçalı) Korelasyon.....	190
Çoklu Korelasyon	191
Özel Durumlar.....	195
Bir Sürekli Değişkenle İki Kategorili Bir Değişken Arasındaki Korelasyon.....	196
Çift Serili Korelasyon (Biserial Correlation)	196
Nokta Çift Serili Korelasyon (Point-Biserial Correlation).....	197
Korelasyon İçin Düzeltme (Correction for Attenuation).....	199
Korelasyonun Parametrik Olmayan Alternatifleri.....	199
Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı.....	199
Değişkenlerin Ölçüm Seviyelerine Göre Korelasyon Teknikleri	201

Özet	201
Bölüm VI- Alıştırmalar	202
Performans Görevi VI.....	203

7. BÖLÜM

BASİT DOĞRUSAL REGRESYON

Giriş.....	206
Regresyon Modelleri	206
Regresyonun Temelleri	206
Eğimin Hesaplanması	207
Sabitin Hesaplanması.....	209
Saçılım Grafiği	209
En Küçük Farklar Kareleri Yöntemi.....	212
Saçılım Grafiğinde Yordayıcı Değişken ve Kriter Değişken İlişkisi.....	214
Aritmetik Ortalamadan Farklar Kareleri Toplamı Terimi (Sum of Squares Total).....	215
Basit Doğrusal Regresyonun Sayılıtları	218
Basit Doğrusal Regresyonun Hesaplanması	219
Regresyon'un APA 6.0 Formatında Raporlaştırılması.....	223
Özet	224
Bölüm VII- Alıştırmalar.....	225
Performans Görevi VII	226

8. BÖLÜM

Z TESTLERİ

Giriş.....	228
Standart Normal Dağılım ve t Dağılımının Kıyaslanması.....	228
z Testleri.....	230
Tek Örneklem Aritmetik Ortalama Farkı z testi	231
z Testi İçin Örneklem Büyüklüğü.....	234
Tek Örneklem Aritmetik Ortalama Farkı z Testi Örnekler	235
İki Örneklem Aritmetik Ortalamaları Farkı z Testi.....	236
İki Örneklem Aritmetik Ortalama Farkı z Testi Örnekleri	238
Tek Örneklem Oran Farkı Testi.....	239
Tek Örneklem Oran Testi Örnekler	241
İki Örneklem Oran Testi	242

İki Örneklem Oran Testi Örnekler	245
Özet	246
Bölüm VIII- Alıştırmalar	247
Performans Görevi VIII.....	248

9. BÖLÜM

t TESTLERİ

Giriş.....	250
t Testleri	250
Tek Örneklem t Testi.....	250
Bağımsız Gruplar t Testi.....	253
Bağımsız Gruplar t Testi'nin APA 6.0 Formatında Raporlaştırılması	258
Bağımlı Gruplar t Testi	259
Bağımlı Gruplar t Testinin APA 6.0 Formatında Raporlaştırılması	263
Tek Örneklem t Testinin Parametrik Olmayan Alternatifi: İşaret Testi.....	264
Bağımsız Gruplar t Testinin Parametrik Olmayan Alternatifi:	
Mann-Whitney U Testi.....	266
Bağımlı Gruplar t Testinin Parametrik Olmayan Alternatifi:	
Wilcoxon İşaretleli Sıralar Testi	269
Özet	272
Bölüm IX- Alıştırmalar.....	273
Performans Görevi IX.....	274

10. BÖLÜM

VARYANS ANALİZİ: ANOVA TEK FAKTÖRLÜ DESEN

Giriş.....	276
Şişirilmiş Birinci Tip Hata Yapmak Mı ANOVA mı?	276
ANOVA Tek Yönlü Desen	278
Varyans Analizinde Hipotezler.....	280
F Dağılımı.....	281
Varyans Analizinin Bileşenleri	281
Post-Hoc Testleri	286
Fisher'in LSD Testi (En Küçük Anlamlılık Testi).....	286
Tukey'in HSD Testi (Dürüstçe Anlamlılık Testi).....	287
Scheffe Testi.....	287
Dunnett Testi	288
ANOVA: APA 6.0 Formatında Raporlaştırması.....	288

Özet	292
Bölüm X- Alıştırmalar	293
Performans Görevi X	294

11. BÖLÜM

İLİŐKİSİZLİK (BAĞIMSIZLIK) ANALİZLERİ

Giriş	296
İki Kategorik Değişken İçin Korelasyon	296
Kay Kare Bağımsızlık Testi	296
Phi Katsayısı	306
Özet	308
Bölüm XI- Alıştırmalar	308
Performans Görevi XI	309

12. BÖLÜM

FAKTÖR ANALİZİ

Giriş	312
Faktör Analizinin Kullanıldığı Durumlar	312
Bir Örnek Üzerinden Faktör Analizinin Mantığı	315
Açımlayıcı Faktör Analizinin Temel Kavramları	316
Açımlayıcı Faktör Analizinin Sayıltıları	319
Açımlayıcı Faktör Analizinin Hesaplanması	323
Ortak Varyans (Cummunality) Hesabı	323
Faktör Yüklerinin Hesaplanması:	324
Öz değerlerin (Eigenvalues) Hesaplanması	324
Faktörleştirme	325
Kullanılan Rotasyon Teknikleri	325
Faktör Analizi: APA 6.0 Formatında Raporlaştırması	330
Özet	332
Bölüm XII- Alıştırmalar	333
Performans Görevi XII	334
Kaynakça	335
Ekler	339
Türkçe-İngilizce Terimler Dizini	395